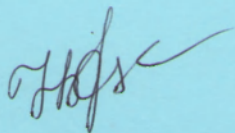

510.76

К 896

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО

КУКСА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 371.916+616.836+305.23

**РОЗВИТОК ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РУК
У ДІТЕЙ 5-10 РОКІВ ЗІ СПАСТИЧНИМИ ФОРМАМИ
ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛІЧУ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор
Ляиной Юрій Олександрович,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
директор Інституту фізичної культури,
завідувач кафедри фізичної реабілітації

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шеремет Марія Купріянівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, Інститут корекційної
педагогіки і спеціальної психології,
заступник директора;

кандидат педагогічних наук, доцент
Дичко Владислав Вікторович,
Слов'янський державний
педагогічний університет,
завідувач кафедри фізичного виховання,
декан дефектологічного факультету.

1381

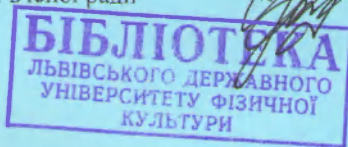
Захист дисертації відбудеться «26» червня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «25» травня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Копусь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реформування національної системи спеціальної освіти на гуманістичних і демократичних засадах, що уможливило інтеграцію дітей з особливостями психофізичного розвитку в суспільство, висуває нові вимоги до якості психолого-педагогічної допомоги, забезпечення наступності та безперервності дошкільної і початкової освітніх ланок. Саме в ці вікові періоди закладаються підвалини для набуття дітьми в подальшому спеціальних знань і навичок різних видів діяльності. Особливої уваги потребують діти із церебральним паралічем з огляду на складну структуру дефекту, провідними в якій є розлади рухової сфери.

У патогенезі психічних і мовленнєвих функцій при ДЦП суттєву роль відіграють обмеження ігрової і предметно-практичної діяльності, соціального досвіду, що пов'язано з порушеннями функцій верхніх кінцівок, вираженість яких обумовлює рівень соціальної адаптації дітей цієї нозології (Р. Бабенкова, Л. Бадалян, Е. Калижнюк, О. Мاستюкова та ін.). Особливого значення розвиток функціональних можливостей рук набуває для дітей 5-10 років із церебральним паралічем як визначальна умова забезпечення успішності їх навчальної діяльності, формування життєвої компетентності та повноцінної інтеграції в суспільство. Основною перешкодою залучення дітей 5-10 років із церебральним паралічем до загальноосвітнього простору вчені визначають несформованість навичок самообслуговування і графічної діяльності (Г. Кузнєцова, І. Левченко, Н. Павловська, О. Чеботарьова).

Підґрунтям сучасних інноваційних підходів до вирішення проблеми розвитку рухових функцій у дітей із церебральним паралічем є поєднання й узгодження педагогічних, психологічних, лікувально-реабілітаційних, соціальних напрямів корекційної роботи (С. Зінченко, М. Єфименко, В. Мартинюк, О. Мاستюкова та ін.). Упровадження системно-комплексного підходу в теорію і практику корекційної педагогіки складає одне з пріоритетних завдань у роботі спеціальних навчальних закладів і реабілітаційних установ різного відомчого підпорядкування, зокрема в центрах соціальної реабілітації. (А. Гусейнова, А. Колупаєва, С. Миронова, Л. Руденко, В. Синьов, А. Шевцов, М. Шеремет).

У працях науковців, присвячених питанням корекційно-реабілітаційної і навчально-виховної роботи з дітьми, які страждають на ДЦП, висвітлено особливості корекції рухових порушень верхніх кінцівок та розвитку функцій рук засобами фізичного виховання (М. Єфименко, Г. Одинок Б. Сермеев, О. Мاستюкова та ін.) і фізичної реабілітації (В. Мартинюк, В. Козьяквін), компенсаторно-відновлювальними засобами в поєднанні з інтерактивними формами рухової діяльності (Ю. Лянной, Л. Мороз); визначено специфіку формування графічних навичок і корекцію порушень письма (Г. Кузнєцова, Е. Данилявічуте, О. Чеботарьова та інші); розкрито

зміст корекційних занять із соціально-побутової орієнтації (Т. Ілляшенко, О. Наумов, А. Обухівська, Е. Постовоитов). Однак науково-теоретичне обґрунтування методичних засад реалізації інтегрованої дидактико-реабілітаційної системи, спрямованої на продуктивне використання потенційних можливостей дітей 5-10 років із церебральним паралічем, для розвитку функцій їхніх рук не були предметом спеціального дослідження.

З урахуванням актуальності проблеми, її стану у теорії і практики корекційної педагогіки було визначено тему дослідження «Розвиток функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри фізичної реабілітації Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка «Теоретико-методологічні й організаційно-методичні проблеми здоров'я, фізичної реабілітації і корекційної педагогіки» (№ 0107U002826). Автор досліджував проблему розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (протокол № 9 від 26.03.2007 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально апробувати методику розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати стан теоретичної і практичної розробленості проблеми розвитку рухових функцій рук у дітей із церебральним паралічем.
2. Виявити показники функціональних можливостей рук в дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу та особливості їх прояву.
3. Визначити критерії й рівні готовності дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу до навчання рухових дій.
4. Розкрити корекційний зміст та структуру розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу й експериментально перевірити їх ефективність в умовах центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів.

Об'єкт дослідження – корекційно-педагогічна робота з дітьми зі спастичними формами церебрального паралічу.

Предмет дослідження – розвиток функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

Гіпотеза дослідження. Розвиток функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу буде

більш ефективним за умови:

- інтеграції педагогічних, психологічних, соціальних і лікувальних методів та засобів корекції;
- поетапного навчання рухових дій та формування навичок, пов'язаних із функціями рук;
- стимулювання модально-специфічних, кінстетичного, кінетичного, просторового, вербально-ритмічних факторів психомоторного розвитку та його енергетичного забезпечення;
- комплексного використання предметно-практичної, конструктивної, графічної, трудової діяльності.

Методи дослідження. Вивчення стану розробленості проблеми розвитку функціональних можливостей рук у дітей із церебральним паралічем у теорії і практиці корекційної педагогіки здійснено методом аналізу науково-методичної літератури та вивчення досвіду роботи спеціалізованих навчально-виховних, лікувально-профілактичних і реабілітаційно-оздоровчих закладів. Для виявлення особливостей рухових можливостей верхніх кінцівок застосовано методи гоніометрії, динамометрії, тестування, педагогічного спостереження. Для перевірки ефективності розробленої методики розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу проведено педагогічний експеримент. Обробка результатів дослідження здійснювалась статистичними методами.

Базою дослідження виступили Сумський обласний Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів. У дослідженні взяли участь 58 дітей зі спастичними формами церебрального паралічу, з них 32 дитини старшого дошкільного і 26 молодшого шкільного віку.

Наукова новизна одержаних результатів: уперше науково обґрунтовано й визначено особливості реалізації системно-комплексного підходу в корекційно-педагогічній роботі з розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу (за мотиваційно-потребнісним, корекційно-відновлювальним, корекційно-розвивальним блоками); виявлено показники функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу (рухливість у суглобах кінцівок, сила м'язів кистей рук, координаційні здібності; кінстетична основа рухів і стереогноз; динамічна основа рухів та зорово-моторна координація; просторова організація рухів і конструктивний праксис; навички самообслуговування й графомоторні навички); розроблено критерії (функціонально-діяльнісний, рецептивно-репродуктивний, репродуктивно-діяльнісний, мотиваційно-діяльнісний) і схарактеризовано рівні готовності дітей до навчання рухових дій (високий, достатній, середній, низький), виявлено причини труднощів розвитку функціональних можливостей рук (незрілість мотиваційної та емоційно-

вольової сфери, патологічні прояви синдрому рухових порушень і пов'язаних з ними дефіцитарностей компонентів рухового аналізатора, порушення гностичних і праксичних функцій); обґрунтовано дидактичну модель поетапного оволодіння дітьми 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу руховими діями (мотиваційно-підготовчий, репродуктивно-наслідувальний, поглиблювально-мобілізувальний, творчотранспозиційний); уточнено сутність поняття «функціональні можливості рук»; схарактеризовано особливості стану функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу та специфіку їх порушень; визначено методи, засоби, прийоми корекції рухових порушень верхніх кінцівок у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу залежно від домінуючої функціональної дефіцитарності; подальшого розвитку набула теорія і практика корекційної роботи з розвитку рухових функцій у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено методику поетапного розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу на засадах інтеграції педагогічних, психологічних, соціальних і лікувальних напрямів корекційної роботи; комплекс ігрових вправ корекційної спрямованості для навчання рухових дій і розвитку функціональних можливостей рук означеної категорії дітей; діагностичну методику вивчення стану функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані вчителями-реабілітологами, методистами дошкільних спеціальних навчальних закладів і навчально-реабілітаційних центрів для розробки змісту диференційованої корекційно-педагогічної роботи з дітьми 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу, батьками, які виховують таких дітей; у змісті навчальних дисциплін «Корекційна педагогіка», «Соціальна педагогіка», «Основи фізичної реабілітації», «Теорія і методика ЛФК» у процесі підготовки фахівців з дефектології, корекційної та соціальної педагогіки, фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах та системі післядипломної освіти.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи Сумського обласного Центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів (акт про впровадження № 47 від 04.08.08 р.), Сумського спеціалізованого реабілітаційного навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I ступеня – дошкільний заклад № 34» (акт про впровадження № 15 від 31.08.08 р.), Сумського спеціального дошкільного навчального закладу ясла-сад № 20 «Посмішка» (акт про впровадження № 2 від 25.08.08 р.) та в процес підготовки студентів спеціальності «Фізична реабілітація» Сумського державного пе-

дагогічного університету ім. А. С. Макаренка (акт про впровадження № 1895 від 25.08.08 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено теоретико-методологічним обґрунтуванням його вихідних положень, адекватністю методів дослідження визначеним меті та завданням, репрезентативністю вибірки, підтвердженням ефективності й вірогідності результатів педагогічного експерименту статистичними методами.

Особистий внесок здобувача в працях у співавторстві полягає у визначенні організаційно-педагогічних умов мотивування до рухової діяльності дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу; розробці критеріїв кількісно-якісної оцінки і рівнів сформованості графомоторних навичок у дітей 5-10 років із церебральним паралічем.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорено на II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології» (м. Кам'янець-Подільський, 2007 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції для студентів та аспірантів «Сучасна молодь: крок у майбутнє» (м. Суми, 2008 р.), VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України» (м. Суми, 2008 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільне дитинство: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи» (м. Переяслав-Хмельницький, 2008 р.), науковій конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі» (м. Чернігів, 2008 р.), на засіданнях кафедри фізичної реабілітації Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (2005-2008 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 8 публікаціях автора, з них 5 – у фахових наукових виданнях України, 1 – навчально-методичний посібник.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 3 додатків. Повний обсяг дисертації становить 190 сторінок. У тексті вміщено 20 таблиць та 9 рисунків, що обіймають 1 сторінку основного тексту. Додатки викладено на 37 сторінках. У списку використаних джерел 225 найменувань, що охоплюють 24 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичну значущість, подано дані щодо апробації й впровадження основних положень дисертації.

У першому розділі «Стан теоретичної і практичної розробленості про-

блеми розвитку рухових функцій верхніх кінцівок у дітей із церебральним паралічем» висвітлено науково-методичні аспекти формування рухових функцій у дітей із церебральним паралічем, уточнено сутність поняття «функціональні можливості рук», розкрито специфіку рухових порушень функцій верхніх кінцівок при спастичних формах церебрального паралічу, проаналізовано практичний досвід корекції рухових порушень та особливості формування рухових функцій рук у дітей із церебральним паралічем у спеціальних навчальних і реабілітаційних закладах.

З'ясовано, що ефективність спеціально організованого навчання дітей 5-10 років детерміновано сенситивністю цих вікових періодів до цілеспрямованого сенсомоторного вправління (Л. Любомирський) і пластичністю центральної нервової системи, що забезпечують потенційну можливість відновлення рухових функцій у дітей із церебральним паралічем (Л. Бадалян, Г. Бєлова, В. Козьякін, В. Мартинюк, Т. Шамарін). Натомість сформованість патологічних установок і динамічних стереотипів обумовлюють певні труднощі в розвитку цих функцій у дітей 5-10 років із церебральним паралічем (І. Левченко, К. Семенова, О. Приходько).

Визначено роль базальних факторів психомоторного розвитку дитини у формуванні рухових функцій, а саме: модально-специфічних, кінестетичного, кінетичного, просторового, енергетичного і вербально-ритмічного забезпечення (П. Анохін, М. Бернштейн, Л. Виготський, М. Кольцова, А. Лурія, В. Тарасун та ін.).

Під поняттям «функціональні можливості рук» розуміємо рухові можливості рук, що реалізуються в різних видах практичної діяльності дитини та регламентуються рівнем розвитку маніпулятивної функції і дрібної моторики, визначальними показниками яких є рухові якості (здібності) та рухові навички (уміння).

Розвиток функціональних можливостей рук у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу ускладнюється проявами синдрому рухових порушень, що характеризуються спастичністю м'язів, наявністю залишкових позотонічних рефлексів та патологічних синкінезій, обмеженням рухливості в суглобах верхніх кінцівок, зниженням м'язової сили (С. Бортфельд, В. Козьякін, О. Мастюкова, О. Рогацова, К. Семенова, J. Dunn, K. Bobath і V. Bobath, S. Hong та ін.). Важливу роль у патогенезі моторики рук відіграють дефіцитарність кінестетичного компонента рухового аналізатора, порушення зорово-моторної координації, праксису, стереогнозу, просторових уявлень (О. Архипова, Р. Бабенкова, Л. Бадалян, М. Іполитова, Є. Калижнюк, Н. Levin та ін.). Особливості психічного розвитку дітей із церебральним паралічем зумовлюють слабкість вольових зусиль і мотиваційних спонукань до діяльності, недостатність уваги, низьку працездатність та швидко виснажливність, особистісну незрілість, що негативно позначається на навчанні їх рухових дій (Є. Калижнюк,

І. Левченко, І. Мамайчук та ін.).

Отже, специфіка і варіативність порушень психофізичного розвитку при ДЦП вимагають системно-комплексного підходу до навчально-виховної, корекційно-розвивальної і лікувально-профілактичної роботи з означеною категорією дітей. Створення освітньо-реабілітаційного середовища, яке системно інтегрує в собі педагогічні, психологічні, лікувальні й соціальні аспекти, вітчизняні науковці визнають перспективним напрямом сучасної системи спеціальної освіти (А. Колупаєва, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.).

Спеціальна освіта в Україні представлена системою диференційованого навчання, яке здійснюється в навчальних закладах і установах інноваційного типу. Серед останніх істотну частку становлять центри соціальної реабілітації, основним контингентом яких є діти з органічним ураженням нервової системи. Аналіз науково-методичної літератури і вивчення практичного досвіду діяльності центрів соціальної реабілітації виявив превалювання лікувальних та недостатню реалізацію педагогічних аспектів комплексної корекційно-реабілітаційної роботи з розвитку рухових функцій у дітей із церебральним паралічем. Оптимальне співвідношення лікувально-оздоровчих, психолого-педагогічних, соціальних аспектів розвитку й корекції рухової сфери у дітей із церебральним паралічем реалізується переважно в процесі фізичного виховання (С. Бортфельд, М. Єфименко, О. Мастюкова, Б. Сермеев та ін.). Однак цілеспрямованим корекційним заняттям з розвитку функціональних можливостей рук і навчання дітей рухових дій у цій роботі не приділяють спеціальної уваги.

У **другому розділі** «Особливості функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу» розкрито зміст, методику вивчення функціонального стану верхніх кінцівок та показників рухових можливостей означеної категорії дітей у їх здатності до навчання, подано результати констатувального етапу педагогічного експерименту. Здійснено аналіз навчально-методичного забезпечення і методики проведення корекційних занять з розвитку функціональних можливостей рук у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу в центрах соціальної реабілітації.

Комплексна діагностична методика передбачала визначення в дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу рухливості в суглобах верхніх кінцівок, м'язової сили кистей і координаційних здібностей рук під час маніпуляцій з предметами; стану кінестетичної основи рухів рук і стереогнозу; стану кінетичної основи рухів рук і зорово-моторної координації; просторової організації рухів та конструктивного праксису; рівня сформованості навичок самообслуговування і графомоторних навичок.

Дослідження рухливості в суглобах верхніх кінцівок дітей зі спастичними формами церебрального паралічу на констатувальному етапі експерименту виявили зниження амплітуди переважно активних рухів. За серед-

німи значеннями під час розгинання плеча активна рухливість становила 76,4% (33,5°) норми; під час згинання передпліччя пасивна рухливість становила 92% (125,2°) норми, активна рухливість – 81,7% (106,2°) норми; під час згинання кисті пасивна рухливість складала 85,4% (59,8°), активна рухливість – 69,7% (45,3°) норми; під час розгинання кисті пасивна рухливість становила 70,2% (52,7°), активна рухливість – 52% (36,4°) норми.

За результатами кистьової динамометрії середня м'язова сила згиначів пальців складала в дітей дошкільного віку зі спастичною диплегією і тетрапарезом $4,7 \pm 0,3$ кг для правої руки і $4,1 \pm 0,3$ кг для лівої, що нижче за норму відповідно на 42,7% і 48,1%. У дітей молодшого шкільного віку середні показники м'язової сили кисті становили $8,4 \pm 0,3$ кг для правої і $8,1 \pm 0,4$ кг для лівої рук, що нижче від нормативних показників відповідно на 33% і 29,6%.

Результати дослідження координаційних здібностей рук дозволили констатувати виражену дискоординацію рухів у 36% дітей, що характеризувалося дефектністю, а також неточністю, несвоєчасністю, неспівмірністю рухів, порушенням їх плавності і пластичності.

Узагальнені результати констатувального етапу експерименту засвідчили домінування низького рівня розвитку функціональних можливостей рук у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу за більшістю показників. Дослідження кінстетичної основи рухів та функції стереогнозу виявили низький та нижчий за середній рівні їх розвитку в 44,8% дітей. Недостатність рухової пам'яті спостерігалась у 29,3% дітей дошкільного віку і 17,2% дітей молодшого шкільного віку. Результати дослідження динамічної основи рухів виявили якісні порушення тонких диференційованих рухів у всіх дітей зі спастичними формами церебрального паралічу. Низький та нижчий за середній рівні розвитку динамічної основи рухів і зорово-моторної координації показників виявлено в 51,7% дітей, слабку диференціацію просторових уявлень – у 27,6% дітей, правої і лівої рук – у 37,9% дітей. Виражена конструктивна апраксія спостерігалась у 8,6% дітей.

Низький та нижчий за середній рівень сформованості графомоторних навичок зафіксовано в 50% дітей, з них 37,9% становили діти дошкільного віку, переважно зі спастичною диплегією.

Спостереження за дітьми в режимних моментах під час вільної діяльності та в спеціально створених ситуаціях засвідчили, що 31% дітей потребують сторонньої допомоги під час приймання їжі; 63,7% – допомоги під час одягання і роздягання. У 43,1% дітей виявлено недостатній рівень володіння навичками особистої гігієни.

Отже, результати констатувального етапу експерименту засвідчили недостатню розвиненість основних якісних показників функціональних можливостей рук та значне відставання у формуванні життєво необхідних навичок у досліджуваного контингенту дітей. Найбільш високі показники

функціональних можливостей рук продемонстрували діти з геміпаретичною формою церебрального паралічу легкого ступеня.

Наступним кроком констатувального етапу експерименту було визначення рівнів готовності дітей до навчання рухових дій за такими критеріями та показниками: рецептивно-репродуктивний, за яким виявлялися здатність діяти шляхом наслідування, за взірцем, за словесною інструкцією, здатність до вербального опосередкування власних рухових дій; функціонально-діяльнісний, за яким оцінювався стан маніпулятивної функції і дрібної моторики; репродуктивно-діяльнісний, за яким визначався рівень самостійності під час виконання завдань, сприйняття допомоги, здатність до правильного відтворення лінійної (серійної) послідовності рухів, здатність до засвоєння раціонального способу виконання дій; мотиваційно-діяльнісний, за яким оцінювався мотиваційний характер діяльності, працездатність, адекватність емоційно-поведінкових реакцій на заохочення, зауваження і труднощі. За результатами цього етапу експерименту було виявлено, що високий рівень готовності до навчання рухових дій зафіксовано в 5% дітей. Достатнього рівня досягли 27,5% дітей, середній рівень продемонстрували 40% дітей, і низький – 27,5% дітей.

На основі аналізу результатів констатувального етапу експерименту було виявлено, що труднощі в розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу зумовлюються: незрілістю і відхиленнями їх мотиваційної та емоційно-вольової сфер; патологічними проявами синдрому рухових порушень і пов'язаних з ними дефіцитарності різних компонентів рухового аналізатора; порушенням гностичних і праксичних функцій.

Виявлено, що в організації корекційних занять з розвитку функціональних можливостей рук у дітей із церебральним паралічем у центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів: недостатньо враховуються психофізичні особливості і можливості дітей; відсутні комплексні методики діагностування; не визначено змісту поетапного корекційно-навчального процесу розвитку функціональних можливостей рук; недостатня увага приділяється забезпеченню позитивної мотивації дітей до діяльності; не застосовуються спеціальні прийоми, спрямовані на корекцію патологічних проявів синдрому рухових порушень.

У **третьому розділі** «Організаційно-методичне забезпечення корекційних занять з розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу» схарактеризовано дидактичну модель та описано методику навчання рухових дій дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу, розкрито структуру і корекційний зміст розробленої методики, подано результати формувального етапу педагогічного експерименту та їх аналіз.

З урахуванням теоретичних позицій дослідження, особливостей стану

функціональних можливостей рук і визначених причин труднощів їх розвитку в дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу розроблено корекційний зміст і структуру методики, яка спиралася на інтегральне використання педагогічних, психологічних, соціальних і лікувальних методів корекції.

Мотиваційно-потребнісний блок становив підґрунтя реалізації корекційно-відновлювального і корекційно-розвивального блоків методики та був зорієнтований на розвиток емоційно-вольової сфери, корекцію відхилень в особистісній сфері, формування позитивної мотиваційної установки й стимуляції дітей до діяльності. Основним завданням цього блоку було забезпечення оптимальних умов для реалізації потенційних можливостей дітей, що передбачало: індивідуально-диференційований підхід до застосування методів і засобів стимуляції діяльності; створення позитивного психоемоційного тла корекційних занять; адекватність поставлених завдань інтелектуальним і руховим можливостям дитини; своєчасна корекція негативних емоційно-поведінкових реакцій дитини; переведення мотивів «підпорядкування вимогам» в особистісно-орієнтовані та пізнавальні мотиви; включення елементів творчості; опертя на інтереси, нахили і здібності дитини.

Мета корекційно-відновлювального блоку полягала в корекції патологічних проявів синдрому рухових порушень та вторинно пов'язаних з ними дефіцитарностей різних компонентів рухового аналізатора. У контексті цього блоку вирішувалися такі завдання: зниження спастичності м'язів рук; збільшення рухливості в суглобах верхніх кінцівок та профілактика контрактур; пригнічення дії залишкових позотонічних рефлексів і усунення патологічних синкінезій; корекція й розвиток кінестетичної, динамічної основ та просторової організації рухів рук; розвиток тактильних відчуттів і функції стереогнозу; розвиток виразності та пластичності рухів верхніх кінцівок.

Корекційно-розвивальний блок був зорієнтований на розвиток функціональних можливостей рук у процесі продуктивних видів діяльності та передбачав раціональне застосування предметно-практичної, конструкторської, графічної і трудової діяльності відповідно до рівня сформованості гностичних і праксичних функцій. Завданнями цього блоку були розвиток точності й цілеспрямованості рухів рук; розвиток диференціації захвату залежно від величини і форми предмета; розвиток маніпулятивної функції і дрібної моторики засобами предметного середовища; розвиток зорово-моторної координації й конструктивного праксису; формування (удосконалення) навичок самообслуговування та соціально-побутової орієнтації, графомоторних навичок. Відповідно до поставлених завдань корекційно-відновлювального і корекційно-розвивального блоку розроблено комплекси ігрових вправ корекційної спрямованості.

Зміст корекційних занять було розроблено на підставі врахування вікових і типологічних для кожної форми церебрального паралічу особливостей та домінуючої функціональної дефіцитарності, що забезпечувалося включенням індивідуальних рухових завдань до уніфікованого комплексу вправ.

З метою засвоєння раціональних способів виконання дій, на основі яких здійснювалася корекція і розвиток функцій рук, розроблено методику поетапного навчання дітей 5-10 років зі спастичним формами церебрального паралічу рухових дій. Завданнями першого – мотиваційно-підготовчого етапу, було формування мотиваційного компонента рухової діяльності, адаптація дітей до навчання в нових умовах, розвиток їх рухової, сенсорної і м'язово-активності, збагачення знань і загальне ознайомлення з різними видами діяльності, початкове формування навичок включення в сумісність, що передбачало активну реалізацію ігрових методів і прийомів.

На другому етапі (репродуктивно-наслідувальному) відбувалося формування загального уявлення про рухову дію (вправу) та її початкове розуміння за оптимального поєднання словесних, наочних і практичних методів. Базовими прийомами навчання на цьому етапі стали сумісні дії й виконання вправ шляхом наслідування з відповідною корекцією по ходу виконання. Прийом сумісних дій передбачав правильне і точне відтворення елементів рухової дії із супроводжувальним поясненням. Розуміння складної рухової дії здійснювалося за її диференційованими складовими. Для цілості засвоєння вправ використовувалися прийоми повторення за роз'ясненим методом навчання, уявлення й асоціації. Ритмічна стимуляція рухів здійснювалася в процесі виконання вправ під рахунок, промовляння елемента руху і його просторового параметра, супроводження рухів ритмічною декламацією. Навчання дітей на репродуктивно-наслідувальному етапі відбувалося в індивідуальних і малих групових (2-4 дитини в групі) формах.

На третьому етапі (поглиблювально-мобілізувальному) забезпечувалося поглиблене вивчення рухових дій і розвиток сенсомоторних координацій у процесі мобілізації базальних факторів психомоторного розвитку, що передбачало застосування різних комбінацій методів навчання. Дітей навчали контролювати за власними рухами під час виконання вправ перед дзеркалом. Для розвитку слухо-моторної координації використовувалися вправи, які передбачали виконання завдань за словесними інструкціями. Розвиток зорово-моторної координації здійснювався шляхом виконання завдань на зорове простеження власних рухів. Мобілізація рухової пам'яті і розвиток пам'яті до переключення з одного руху на інший забезпечувалась у процесі відтворення серійної послідовності рухів після попередньої наочної демонстрації. Розвиток кінестетичної чутливості та стереогнозу відбувався під час виконання вправ за словесною інструкцією з виключенням зорового

аналізатора. Для реалізації прийому вправління в імітації рухів використувалися віршовані ігри-інсценівки, у яких відбувалося програвання рухових дій (імітація) відповідно до змісту вірша. Удосконалення ритмічно-динамічної організації рухів рук здійснювалося в процесі виконання завдань, які передбачали зміну темпоритмічної організації рухів. Під час ритмічної стимуляції відбулося формування в дітей просторових уявлень за рахунок вербалізації просторових параметрів рухів. На цьому етапі надавалася перевага чергування індивідуальних форм роботи з групою з поступовим залученням дітей до роботи в групі.

На четвертому етапі (творчо-транспозиційному) діти вдосконалювали набуті навички в процесі включення через творчу гру в різноманітні види діяльності. Реалізація основного методу навчання цього етапу – практичного – передбачала самостійне виконання творчих завдань, що забезпечувало розвиток ініціативи, самостійності і творчих здібностей дітей. Втручання педагога під час виконання завдань регламентувалося наданням адекватної допомоги. Оптимальною формою організації навчального процесу на творчо-транспозиційному етапі була робота в групі (4-6 дітей).

З метою перевірки ефективності експериментальної методики було сформовано дві групи: експериментальну (далі – ЕГ) і контрольну (далі – КГ). До кожної групи залучено по 29 дітей зі спастичним формами церебрального паралічу, які не відрізнялися за віком, статтю, ступенем рухових порушень, інтелектуальним розвитком.

Результати прикінцевого зрізу виявили, що амплітуда активних рухів у дітей ЕГ зростає: під час розгинання плеча в середньому на 17,2% (КГ – 6%); згинання передпліччя – на 5,8% (КГ – 4%); згинання і розгинання кисті – відповідно на 11,5% (КГ – 6,6%) та на 8,8% (КГ – 4,1%). Різниця показників активної рухливості під час згинання руки в променево-зап'ястковому суглобі дітей ЕГ порівняно з дітьми КГ становила 4,6%; під час розгинання – відповідно 4,7%. Величина кистьової динамометрії в дітей ЕГ збільшилася в середньому для правої руки на 24,5% (1,2 кг), для лівої – на 16,3% (0,7 кг), що відповідно на 5,4% і 4,4% вище ніж у дітей КГ.

Переважна більшість дітей ЕГ досягли високого (31%) і достатнього (31%) рівнів розвитку координаційних здібностей під час маніпуляцій з предметами. Високий і достатній рівні зазначених показників було зафіксовано відповідно у 20,7% і 24,4% дітей КГ. На низькому і нижчому за середній рівнях не було виявлено жодної дитини ЕГ, а в КГ на нижчому за середній рівні розвитку координаційних здібностей руку залишилося 20,7% дітей

На високому і достатньому рівнях розвитку кінестетичної основи рухів і стереогнозу виявлено 34,5% і 41,4% дітей ЕГ, тоді як в КГ – 17,2% і 2,6% дітей. Особливо високі показники діти ЕГ порівняно з дітьми КГ продемонстрували під час виконання тестових завдань на відтворення поз кисті і

пальців рук з виключенням зорового аналізатору. Низький рівень розвитку нестетичної основи рухів і стереогнозу не виявлено в жодної дитини ЕГ, і нижчому за середній – 6,9% дітей дошкільного віку з правостороннім міпарезом. У КГ на низькому і нижчому за середній рівнях розвитку зазначених показників залишилося 6,9% і 20,7% дітей.

Кількісні дані рівнів розвитку динамічної основи рухів і зорово-оторної координації в ЕГ засвідчили високий рівень у 17,2%, достатній – 41,4%, середній – 27,6%, нижчий за середній – 13,8% дітей. У КГ на вищому рівні розвитку зазначених показників виявлено 6,9%, на достатньому – 27,6%, на середньому – 27,6%, на нижчому за середній – 27,6%, на низькому – 10,3% дітей. Позитивна динаміка показників рівнів розвитку динамічної основи рухів відбулася за рахунок покращання якості тонких диференційованих рухів і зменшення синкінезій під час виконання завдань на протиставлення пальців.

Високий і достатній рівні розвитку просторової організації рухів і конструктивного праксису зафіксовано в 31% і 34,5% дітей ЕГ, та в 10,4% і 31% КГ. На низькому рівні виявлено 6,9% дітей КГ, на нижчому за середній – 0,3% дітей ЕГ і 20,7% – КГ.

За показниками сформованості графомоторних навичок переважна кількість дітей ЕГ досягли достатнього (34,5%) і середнього (31%) рівнів. У Г достатній рівень сформованості зазначених навичок виявлено у 24%, середній – 27,6% дітей. Високого рівня сформованості графомоторних навичок досягли 17% дітей ЕГ і 10,4% – КГ. Найбільш високі результати діти Г продемонстрували під час виконання графічних завдань на довільну регуляцію амплітуди руху і його зупинки в конкретній точці, довільну регуляцію натиску на олівець, ритмічне проведення повторних ліній, довільну зміну швидкості руху.

Високий рівень сформованості навичок самообслуговування виявлено в 1% (КГ – 27,6%), достатній – у 41,4% (КГ – 34,5%), середній – у 27,6% КГ – 34,5%) дітей ЕГ. Нижчий за середній рівень сформованості навичок самообслуговування в дітей ЕГ не було зафіксовано, тоді як у КГ на цьому рівні залишалося 3,4% дітей.

Узагальнення даних прикінцевого зрізу формувального етапу експерименту засвідчили більш позитивну динаміку показників готовності до початку рухових дій у дітей ЕГ (рис.).

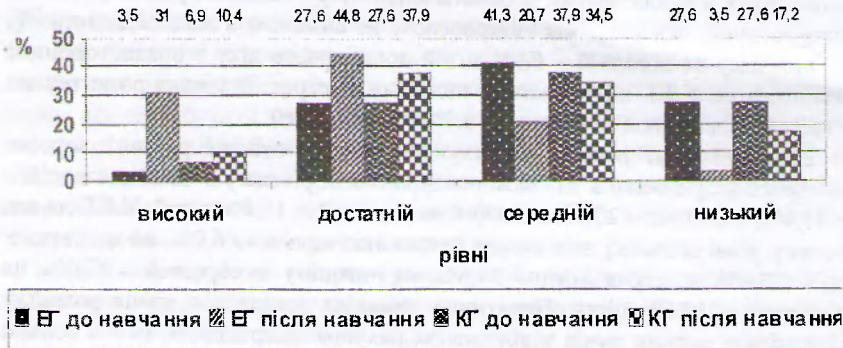

Рис. Динаміка рівнів готовності до навчання рухових дій дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу за результатами формувального етапу експерименту

Після проведення формувального етапу експерименту кількість дітей EG з високим рівнем розвитку зазначених показників становила 31% (до експерименту було 3,5%), достатнім – 44,8% (було 27,6%), середнім – 20,7% (було 41,3%), низьким – 3,5% (було 27,6%). У KG високого рівня готовності до навчання рухових дій досягли 10,4% (було 6,9%), достатнього – 37,9% (було 27,6%), середнього – 34,5% (було 37,9%). Низький рівень готовності виявлено в 17,2% дітей KG (до експерименту було 27,6%).

Отже, одержані дані формувального етапу експерименту виявили позитивні зміни в рівнях готовності дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу до навчання рухових дій та рівнях розвитку показників функціональних можливостей їх рук. Розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфер у дітей із церебральним паралічем забезпечив стійкий інтерес до занять, дозволив стабілізувати позитивне психоемоційне тло впродовж формувального етапу педагогічного експерименту.

У **висновках** викладено результати дослідження, основні з них такі.

Дослідження було спрямоване на вивчення особливостей розвитку функціональних можливостей рук у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу. У дисертації науково обґрунтовано і розроблено методику розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

1. Проблема розвитку рухових функцій рук у дітей із церебральним паралічем є складною і багатоаспектною. Розвиток функцій рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу ускладнюється внаслідок сформованості патологічних установок та динамічних стереотипів,

відхилені у психічній та незрілості мотиваційної сфер. Ефективність розвитку функціональних можливостей рук в означеній категорії дітей забезпечується інтеграцією психолого-педагогічного, соціального та лікувального напрямів корекційної роботи. Значну роль в реалізації механізму комплексного супроводу дітей із церебральним паралічем мають інноваційні реабілітаційні установи. Аналіз науково-методичного забезпечення діяльності реабілітаційних центрів засвідчив недостатню науково-теоретичну розробленість навчально-методичних засад реалізації системно-комплексного підходу до корекційно-реабілітаційної роботи з розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу.

2. Особливості функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу виявляються за показниками: рухливість в суглобах верхніх кінцівок, сила м'язів кистей, координаційні здібностей рук під час маніпуляцій з предметами, кінстетична основа рухів рук і стереогноз, кінетична основа рухів рук і зорово-моторна координація, просторова організації рухів рук і конструктивний праксис, сформованість навичок самообслуговування і графомоторних навичок. Під час констатувального етапу експерименту виявлено нерозвиненість основних якісних показників функціональних можливостей рук; дефіцитарність кінстетичної, кінетичної основ та просторової організації рухів рук; затримку у формуванні життєво необхідних навичок у досліджуваного контингенту дітей.

3. Визначено критерії готовності до навчання рухових дій дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу: рецептивно-репродуктивний (здатність діяти шляхом наслідування, за взірцем, за словесною інструкцією, здатність до вербального опосередкування власних рухових дій), функціонально-діяльнісний (стан маніпулятивної функції і дрібної моторики), репродуктивно-діяльнісний (рівень самостійності під час виконання завдань, сприйняття допомоги, здатність до правильного відтворення лінійної (серійної) послідовності рухів, здатність до засвоєння раціонального способу виконання дій); мотиваційно-діяльнісний (мотиваційний характер діяльності, працездатність, адекватність емоційно-поведінкових реакцій на заохочення, зауваження і труднощі). На підставі виокремлених критеріїв визначено рівні готовності навчання рухових дій дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу: високий, достатній, середній, низький.

4. Науково обґрунтовано і розроблено методику розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу, яка охопила корекційний зміст, структуру, що передбачала системне поєднання психолого-педагогічного (мотиваційно-потребнісний блок), лікувально-педагогічного (корекційно-відновлювальний блок) і соці-

ально-педагогічного (корекційно-розвивальний блок) напрямів корекційної роботи та дидактичну модель поетапного оволодіння руховими діями і руховими навичками, пов'язаними з функціями рук. Її було зrealізовано в чотири етапи (мотиваційно-підготовчий, репродуктивно-наслідувальний, поглиблено-мобілізуєчий і творчо-транспозиційний). У дидактичному аспекті кожний етап передбачав вирішення спеціальних завдань, для розв'язання яких було використано відповідні методи, прийоми навчання та форми організації корекційно-розвивальних занять

6. Результати формувального етапу експерименту, проведеного на базі центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів, засвідчили ефективність розробленої методики, що підтверджено позитивною динамікою рівнів розвитку показників функціональних можливостей рук і рівнів готовності до навчання рухових дій у дітей експериментальної групи. В експериментальній групі на високому рівні готовності до навчання рухових дій зафіксовано 31%, достатньому – 44,8%, середньому – 20,7%, низькому – 3,5% дітей. У КГ високий рівень готовності до навчання рухових дій виявлено в 10,4%, достатній – у 37,9%, середній – у 34,5%, низький – у 17,2%.

Таким чином, проведене дослідження засвідчило ефективність розробленої методики розвитку функціональних можливостей рук у дітей років зі спастичними формами церебрального паралічу й доцільність її застосування в системі комплексної корекційно-педагогічної роботи з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні проблеми функціональної готовності дітей із церебральним паралічем до шкільного навчання, визначенні організаційно-педагогічних умов забезпечення якісної підготовки до школи дошкільників із ДЦП, пошукові й удосконаленні комплексних методик корекції їх психофізичного розвитку.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Кукса Н. В. Розвиток моторики кистей і пальців рук у дітей, хворих на церебральний параліч / Н. В. Кукса // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2007. – № 1–2. – С. 225–230.

2. Кукса Н. В. Основні принципи корекційно-педагогічної роботи з розвитку функцій рук у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу / Н. В. Кукса // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Вип. VII / [за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака]. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 183–185. – (Серія: соціально-педагогічна).

3. Кукса Н. В. Особливості розвитку рухової функції рук в онтогенезі й у дітей із церебральним паралічем / Н. В. Кукса // Педагогіка, психологія та

психолого-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наукова монографія за ред. С. Єрмакова]. – Харків : ХХП, 2007. – № 10. – С. 83–86.

4. Кукса Н. В. Організаційно-методичні аспекти корекційно-педагогічної роботи з розвитку функціональних можливостей рук у дітей з церебральним паралічем в умовах Центру ранньої соціальної реабілітації / Н. В. Кукса // Сучасна молодь : крок у майбутнє : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів [«Проблеми соціальної інтеграції дітей і молоді з особливими потребами»], (Суми, 14–15 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 490–494.

5. Кукса Н. В. Забезпечення мотиваційної сторони рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у процесі корекційно-реабілітаційної роботи / Ю. О. Лянной, Н. В. Кукса // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми фізичної реабілітації, спортивної медицини та адаптивного фізичного виховання»], (Суми, 24–25 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 262–268.

6. Кукса Н. В. Корекція рухових порушень верхніх кінцівок у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу / Н. В. Кукса // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. наук. праць. – Вип. 55. – Чернігів, 2008. – Том II. – С. 294–298. – (Серія : педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт).

7. Кукса Н. В. Формування графомоторних навичок у дітей з церебральним паралічем / Ю. О. Лянной, Н. В. Кукса // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : [науково-теоретичний збірник]. – Вип. 14. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – С. 296–299.

8. Кукса Н. В. Розвиток функціональних можливостей рук у дітей з церебральним паралічем (клініка, обстеження, корекція) : [навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Н. В. Кукса. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 100 с.

АНОТАЦІЯ

Кукса Н. В. Розвиток функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі розвитку функціональ-

психолого-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наукова монографія за ред. С. Єрмакова]. – Харків : ХХП, 2007. – № 10. – С. 83–86.

4. Кукса Н. В. Організаційно-методичні аспекти корекційно-педагогічної роботи з розвитку функціональних можливостей рук у дітей з церебральним паралічем в умовах Центру ранньої соціальної реабілітації / Н. В. Кукса // Сучасна молодь : крок у майбутнє : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів [«Проблеми соціальної інтеграції дітей і молоді з особливими потребами»], (Суми, 14–15 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 490–494.

5. Кукса Н. В. Забезпечення мотиваційної сторони рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у процесі корекційно-реабілітаційної роботи / Ю. О. Лянной, Н. В. Кукса // Сучасні проблеми фізичного виховання спорту школярів та студентів України : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми фізичної реабілітації, спортивної медицини та адаптивного фізичного виховання»], (Суми, 24–25 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 262–268.

6. Кукса Н. В. Корекція рухових порушень верхніх кінцівок у дітей зі спастичними формами церебрального паралічу / Н. В. Кукса // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. наук. праць. – Вип. 55. – Чернігів, 2008. – Том II. – С. 294–298. – (Серія : педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт).

7. Кукса Н. В. Формування графомоторних навичок у дітей з церебральним паралічем / Ю. О. Лянной, Н. В. Кукса // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : [науково-теоретичний збірник]. – Вип. 14. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – С. 296–299.

8. Кукса Н. В. Розвиток функціональних можливостей рук у дітей з церебральним паралічем (клініка, обстеження, корекція) : [навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Н. В. Кукса. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 100 с.

АНОТАЦІЯ

Кукса Н. В. Розвиток функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук і спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі розвитку функціональ-

них можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу. У роботі здійснено аналіз сучасного стану розробленості проблеми розвитку функцій рук у дітей із церебральним паралічем; з'ясовано особливості показників стану функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу; визначено критерії і рівні готовності цієї категорії до навчання рухових дій; за результатами констатувального етапу експерименту виявлено труднощі реалізації потенційних рухових можливостей у дітей 5-10 років із церебральним паралічем; обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено зміст і структуру комплексної методики розвитку функціональних можливостей рук у дітей 5-10 років зі спастичними формами церебрального паралічу та дидактичну модель її реалізації.

Ключові слова: функціональні можливості рук, спастичні форми церебрального паралічу, потенційні рухові можливості, дидактична модель.

АННОТАЦІЯ

Кукса Н. В. Развитие функциональных возможностей рук у детей 5-10 лет со спастическими формами церебрального паралича. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Южноукраинский государственный университет имени К. Д. Ушинского, Одесса, 2009.

Диссертация посвящена проблеме развития функциональных возможностей рук у детей 5-10 лет со спастическими формами церебрального паралича. Установлено, что эффективность их развития обеспечивается системной интеграцией психолого-педагогических, социальных и лечебных аспектов коррекционной работы. По результатам констатирующего и обучающего экспериментов выявлены особенности показателей функциональных возможностей рук и уровни их развития в контексте обучающих способностей детей, определены причины трудностей реализации их потенциальных двигательных возможностей, на основе которых разработаны содержание и структура методики развития функциональных возможностей рук у детей 5-10 лет со спастическими формами церебрального паралича. Структура методики включала три комплекса-блока, связанных системно. Потребностно-мотивационный блок был направлен на развитие эмоционально-волевой сферы, коррекцию отклонений в личностной сфере, формирование позитивных мотивационных установок и стимуляции детей к двигательной активности. Педагогическими условиями реализации заданий в рамках этого блока выступили: адекватность предъявленных заданий интеллектуальным и двигательным возможностям детей; индивидуально-дифференцированный подход к выбору оптимальных методов и приемов

стимуляция: создание положительного психоэмоционального фона занятия; своевременная коррекция негативных эмоционально-поведенческих реакций; трансформация мотивов «подчинения требованиям» в личностно-ориентированные и познавательные мотивы; включения элемента творчества в деятельность; опора на интересы, способности ребенка.

Реализация коррекционно-восстанавливающего блока предполагала коррекцию патологических проявлений синдрома двигательных нарушений и вторично связанных с ними дефицитарностей различных компонентов двигательного анализатора: кинетического, кинестетического, пространственного.

Коррекционно-развивающий блок был ориентирован на развитие функциональных возможностей рук в процессе продуктивных видов деятельности: предметно-практической, конструкторской, графической, трудовой, с учетом уровня развития практических и гностических функций. Специфика разработанной методики заключалась в системной интеграции педагогических, психологических, лечебных и социальных аспектов коррекционной работы.

С целью эффективной реализации методики разработана организационно-дидактическая модель, предполагающая поэтапный перевод детей на новый уровень овладения двигательными действиями (навыками) и развития двигательных качеств (способностей) в процессе активизации базальных факторов психомоторного развития: модально-специфических, кинестетического, кинетического, пространственного, вербально-ритмического и энергетического обеспечения. На I этапе (мотивационно-подготовительном) акцентировалось внимание на формировании мотивационного компонента деятельности, стимуляции двигательной, сенсорной, речевой активности, обогащении знаний детей. На II этапе (репродуктивно-подражательном) осуществлялось формирование общего представления о двигательном действии при оптимальном соотношении словесных, наглядных и практических методов обучения, разучивание путем совместных действий и подражания. На III этапе (углубленно-мобилизирующем) обеспечивалось углубленное изучение двигательных действий в процессе мобилизации базальных факторов психомоторного развития при вариативной комбинации методов обучения. На IV этапе (творческо-транспозиционном) – дети совершенствовали приобретенные навыки в процессе выполнения творческих заданий.

Для проверки эффективности экспериментальной методики были определены критерии и уровни готовности к обучению двигательным действиям, разработана система количественно-качественной оценки отдельных показателей функциональных возможностей рук у детей 5-10 лет со спастическими формами церебрального паралича.

Результаты формирующего этапа педагогического эксперимента доказа-

ли эффективность разработанной методики, что подтвердилось стабильной тенденцией к улучшению двигательных качеств и координационных способностей рук, повышением уровней сформированности навыков самообслуживания и графомоторных навыков.

Ключевые слова: функциональные возможности рук, спастические формы церебрального паралича, потенциальные двигательные возможности, дидактическая модель.

ANNOTATION

Kuksa N. V. Hands' functional abilities development of the children aged 5-10 suffering from spastic forms of cerebral paralysis. – Manuscript.

The dissertation aimed at obtaining a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.03. – Correctional Pedagogics. – South-Ukrainian State pedagogical university named after K. D. Ushinskiy, Odesa, 2009.

The dissertational research is devoted to the problem of hands' functional abilities development of the children aged 5-10 suffering from spastic forms of cerebral paralysis. The problem's up-to-date working-out state of hands' functional abilities of the children's aged 5 - 10 has been analyzed; the data peculiarities of hands' functional abilities of the children aged 5 – 10 suffering from spastic forms of cerebral paralysis have been identified; the criteria and levels of hands' functional abilities development in the context of children's learning abilities have been specified; the difficulties of potential moving abilities realization of the children aged 5 – 10 suffering from cerebral paralysis have been identified according to the results of the experiment's stating stage; the contents and structure of the complex methods of hands' functional abilities development of the children aged 5 – 10 suffering from spastic forms of cerebral paralysis and an didactic model of its realization have been worked out and experimentally tested.

Key words: hands' functional abilities, spastic forms of cerebral paralysis, potential moving abilities, an didactic model.